

JEROMOS HERMENEUTIKÁJA PÁL APOSTOL LEVELEIHEZ ÍRT KOMMENTÁRJAI ALAPJÁN

JEROME'S HERMENEUTICS BASED ON HIS COMMENTARIES ON THE LETTERS OF THE APOSTLE PAUL

Kocsis Imre

PhD, egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar, Budapest
kocsis.imre@htk.ppke.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Jeromost (akinek eredeti neve Eusebius Hieronymus) az ókor nagy bibliatudósának szokás tekinteni amiatt, mert az eredeti héber és görög szövegeket alapul véve ő fordította latinra a Szentírás könyveit. Fordítása a Vulgata néven vált ismertté, és több évszázadon keresztül meghatározó jelentőségű volt az egyház nyugati részeiben. Jeromos azonban nemcsak fordítói tevékenysége miatt érdemel figyelmet, hanem bibliaértelmező munkái, vagyis kommentárjai miatt is. Ezek közül éppen Pál apostol négy leveléhez (Filemon, Galata, Efezusi, Titusz) írt magyarázatai a legrégebbiek. A kommentárkötetek mindig előszóval kezdődnek, amelyekben Jeromos részben a vizsgált levelek értékét veszi védelmébe, részben a levelek keletkezési körülményeiről és teológiai jelentőségéről ad tájékoztatást. Jeromos értelmezését illetően az alábbi jellemző vonások emelhetők ki: szavak és kifejezések eredeti jelentésére való összpontosítás, rendszeres hivatkozás az Ószövetségre és az evangéliumi hagyományra, valamint a levelek tartalmának saját korra való apologetikus alkalmazása.

ABSTRACT

Jerome (whose original name was Eusebius Hieronymus) is considered the great biblical scholar of Antiquity because he translated the books of the Bible into Latin, based on the original Hebrew and Greek texts. His translation became known as the Vulgate and was a major influence in the Western Church for many centuries. However, Jerome deserves attention not only for his work as a translator, but also for his biblical commentaries. Of these, his commentaries on the four letters of the Apostle Paul (Philemon, Galatians, Ephesians, Titus) are the oldest. The commentary volumes always begin with a preface in which Jerome partly defends the value of the letters under study and partly provides information on the circumstances of their origin and their theological significance. Jerome's interpretation is characterized by the following features: a focus on the original meaning of words and phrases, regular reference to the Old Testament and the Gospel tradition, and an apologetic application of the content of the letters to his own time.

Kulcsszavak: Jeromos, írásmagyarázat, szóelemzés, apológia

Keywords: Jerome, biblical interpretation, word analysis, apology

BEVEZETÉS

Bár az ókori keresztény írók többsége behatóan tanulmányozta a Bibliát, és többen közülük nagyon értékes szentírás-magyarázati műveket hagytak ránk, mégis Szent Jeromost tartják az ókor nagy biblikusának. Ennek az az oka, hogy Jeromos nemcsak a bibliai könyvek magyarázó kifejtésére, hanem azok latin nyelvre történő lefordítására is vállalkozott. Az ő nevéhez fűződik az ún. Vulgata-fordítás, amely több évszázadon keresztül meghatározó jelentőségű volt az egyház nyugati részeiben. Jeromos bibliafordításának eredetisége abban áll, hogy az Ószövetség könyveit az eredeti héber szövegből ültette át latinra. Korábban is léteztek már latin fordítások, de azok az Ószövetség görög változatán (az ún. Szeptuagintán) alapultak (Benyik, 2023).

A fordítói tevékenység bizonyára külön ösztönzést adott Jeromosnak arra, hogy a Biblia megértésében is segítséget nyújtson keresztény testvéreinek, vagyis kommentárokat írjon a szentírási könyvekhez. Több évtizedes tevékenysége során főleg ószövetségi könyvekhez (próféták iratai, Zsoltárok, Prédikátor könyve) készített összefüggő értelmezéseket. Az Újszövetséget illetően Máté evangéliumához és négy páli levélhez (Filemon, Galata, Efezusi, Titusz) írt magyarázatot, valamint átdolgozta Pettai Victorinus Jelenések könyvéhez írt kommentárját. A felsorolt művek közül éppen a páli levelekhez írt kommentárok a legrégebbiek (Füst, 2016, 122–125.). Ezek előszavaiban Jeromos nyíltan kimondja, hogy írásmagyarázatai készítésekor korábbi neves szerzők (például: Órigenész, Vak Düdimosz) értelmező műveit vette alapul. Ebből kifolyólag, Jeromos kommentárjainak vizsgálata révén az ókori keresztény szentírás-magyarázat gyakorlatába is betekintést nyerhetünk. A vizsgálat során a kommentárok latin nyelvű kiadásait (Migne, 1866; Bucchi, 2003; Raspanti, 2006), valamint néhány kommentár angol (Scheck, 2010) és olasz (Tessore, 2010) nyelvű fordítását vesszük alapul. Mielőtt a jeromosi értelmezés fő sajátosságait bemutatnánk, szabadjon röviden Jeromos életútjáról is szót ejteni.

JEROMOS ÉLETÚTJA

Szent Jeromos – eredeti nevén Eusebius Hieronymus – a dalmáciai Sztridonban született 347-ben. Már fiataalkorában Rómába került, s ott végezte tanulmányait. Ezek befejezése után Galliába, Trier városába ment, ahol csatlakozott egy szerzetesközösséghez. A szerzetesi élet mély benyomást tett rá, s ezért elhatározta, hogy

életét teljesen Krisztusnak szenteli. Galliából visszatérve több éven keresztül Itália Aquileia nevű városában tartózkodott, majd Keletre, Szíria területére ment, ahol magányos remeteéletet élt. Rendszeresen olvasta mind a Bibliát, mind a latin és a görög klasszikusokat is. Nem tagadható, hogy kezdetben többször durvának, faragatlannak érezte a próféták nyelvét. Bár ezt az érzést imával és böjttel szándékozott legyőzni, mégis újra meg újra Vergiliusnál és Cicerónál kötött ki. Később azonban rájött, hogy a Biblia mennyi irodalmi szépséget rejt magában, teológiai gazdagsága pedig szinte kimeríthetetlen.

Ebben az időszakban, vagyis a Keleten töltött szerzetesi évek során tanult meg héberül egy tudós rabbi irányítása alatt. Emellett a pusztai remetéről életrajzokat írt, amelyek valójában a remete életforma dicsőítései. 378-ban Antiochiában pappá szentelését kérte, majd ezt követően visszatért Rómába, ahol Damasus pápa a titkárává nevezte ki. A bibliafordító munkát éppen a pápa ösztönzésére és megbízása alapján kezdte el. Damasus halála (385) után a római klérussal való konfliktusa miatt úgy döntött, hogy ismét Keleten folytatja munkáját. Betlehemben telepedett le, ahol kolostort építtetett. Itt megtanította szerzetestársait a kéziratok másolására, és rendszeres bibliamagyarásokat, illetve a Biblián alapuló elmélkedéseket tartott nekik. Az Ószövetség könyveinek latin nyelvűre történő lefordítása erre az időszakra esik.

Életének utolsó évtizedében Jeromost egyre több szenvedés érte. Egészsége meggyengült, látása egyre inkább romlott, és egymás után veszítette el hűséges kísérőit. 412-ben pedig szaracénok támadták meg a betlehemi kolostorokat, és Jeromosnak is menekülnie kellett. Földi pályafutását 419 (vagy 420?) szeptember 30-án fejezte be (Kelly, 2003; Vanyó, 2004, 260–268.).

A PÁL APOSTOL LEVELEIHEZ ÍRT KOMMENTÁROK

A kommentárok előszavai

A páli levelek kommentárjait Jeromos Rómában élő barátai, Paula és Eustochium kitaró kérésére készítette el 386 táján (Fürst, 2016, 122.). Míg a rövidebb levelek (Filemon, Titusz) interpretációja egy-egy önálló könyvben található, a nagyobb levelekhez (Galata, Efezusi) írt kommentárok három-három kötetből állnak. Mindegyik kötet előszóval kezdődik, amelyek hossza és tartalma nem egységes. A Filemon-levéelhez és a Titusz-levéelhez írt kommentárok előszavai polemikus jellegűek: Jeromos a leveleket ért támadásokkal száll szembe. A Titusz-levelet illetően egyes gnosztikus beállítottságú személyek tagadták, hogy az irat (éppúgy, mint a Timóteusnak írt levelek és a Zsidóknak írt levél) tényleg Pál apostoltól származna, s ezért nem tekintették a Biblia részének. Jeromos e tekintetben főképp az indoklást hiányolja, hiszen a páli szerzőséget tagadók semmiféle érvet

sem hoztak fel nézetük alátámasztása érdekében (Migne, 1866, 589–590.; Bucchi, 2003, 3.; Scheck, 2010, 277–278.).

A Filemon-levél esetében az irat értékével kapcsolatban fogalmazódtak meg kételyek. Többen úgy vélték, hogy a szóban forgó iratban nincs semmi építő jelleg, mert csupán ajánlást tartalmaz és nem tanítást. Ezek a kritikusok azon a véleményen voltak, hogy az apostol nem minden időben és nem minden dologban Krisztussal közösségben, a Szentlélektől vezetve nyilatkozott. Szerintük vannak kijelentések, amelyek nem Krisztus jelenlétére utalnak. Ilyenek azok a mondatok, amelyekben Pál azt kéri, hogy Timóteus hozza el a köpönyegét (2Tim 4,13), illetve készítsenek neki szállást (Filem 22). Jeromos nem ért egyet ezzel a nézetel. Többek között az Ef 4-re hivatkozik, amelyben az apostol felsorolja azokat a bűnöket, amelyek megszorítják, illetve kioltják a Szentlelket. Ám az ételvá-sárlás, szálláskészítés vagy ruhaátadás nem tekinthető bűnös tetteknek. De még mellékes dolgoknak sem mondhatjuk őket, ha figyelembe vesszük, hogy maga Krisztus mosta meg tanítványai lábát, és adott ételt nekik, s már egy pohár víz átadását jutalomra érdemes tettnek nyilvánította. Jeromos nyomatékosan kijelenti: ha a kisebb dolgokat radikálisan elkülönítjük a nagyoktól, akkor a gnosztikusok álláspontjára fogunk jutni, akik szerint más a hangyák, a férgek, szúnyogok és sáskák, illetve az ég, a föld, a tenger és az angyalok teremtője (Migne, 1866, 637–638.; Bucchi, 2003, 78–79.; Scheck, 2010, 352–354.).

A Galata-levélhez írt kommentárkötetek előszavainak nagyobb részében Jeromos olyan témákat tárgyal, amelyek a modern kommentárookban is szerepelnek. Az első kötet előszavában a levél megírásának indítékáról és céljáról ír. Mivel a galaták között olyan agitátorok léptek fel, akik az evangéliumot az ószövetségi törvénnyel vegyítették, Pál apostol szükségesnek ítélte, hogy a Galáciában élő Krisztus-hívőket megóvja a hittől való elpártolástól (Migne, 1866, 333–334.; Raspanti, 2006, 8.; Scheck, 2010, 51.). A címzettekre vonatkozó lényegi információk a második kötet elején találhatóak. A levél címzettjei a voltaképpeni galaták, akik eredetileg gallok voltak, és nyugatról vándoroltak be Kis-Ázsia középső részébe (Migne, 1866, 379–380.; Raspanti, 2006, 79.; Scheck, 2010, 126.). Figyelemre méltó, hogy Jeromos a harmadik kötet előszavában nem a magyarázat tárgyát képező levélre összpontosít, hanem részben a kommentár kevésbé irodalmi stílusának okait magyarázza, részben írásának műfaji mibenlétét tisztázza. Hangsúlyozza, hogy nem magasztaló beszédet vagy vitairatot szándékozik írni, hanem kommentárt: abban kíván segíteni, hogy az olvasók megértsék azt az üzenetet, amelyet az író egykor közölni szándékozott (Migne, 1866, 427–428.; Raspanti, 2006, 158.; Scheck, 2010, 206–207.).

Az Efezusi levélhez írt kommentár szintén három kötetből áll, ám ezek előszavai – a Galata-kommentárkötetek prológosaihoz viszonyítva – kevésbé konkrétak és informatívak. Csak az első kötet előszava tartalmaz hasznos közléseket. Jeromos itt azt emeli ki, hogy az Efezusi levél a páli gyűjteményben központi

helyet foglal el. Ez mind a sorrendet, mind a tartalmat tekintve érvényes. A nevezett irat a hosszabb és a rövidebb levelek között található, és a páli gyűjtemény szívéet képezi, mert az Isten titkaiba nyújt betekintést (Migne, 1866, 470.; Tessore, 2010, 37.). A második kötet előszavában Jeromos a jótevőit nevezi meg (Paula és Eustochium mellett Marcella neve is szerepel), és kiemeli, hogy támogatásuk és buzgóságuk nagy ösztönzést ad számára: naponta ezer sort ír (Migne, 1866, 507.; Tessore, 2010, 99.). A harmadik kötet előszavában az egyházatya ismét tudatosítja, hogy az Efezusi levélben Pál mélyebb teológiai tanítást közöl, mint a többi levélben (Migne, 1866, 547.; Tessore, 2010, 165.).

A JEROMOSI ÉRTELMEZÉS JELLEMZŐ VONÁSAI

Jeromos értelmezésének jellemző vonásai közül, illusztrációként, hármat szeretnék bemutatni. Az első jellemvonás a szavak és kifejezések eredeti jelentésére való összpontosításban áll. A Gal 3,24-ben az ószövetségi törvény voltaképpeni céljára irányul a figyelem. „A törvény tehát nevelőnk [paedagogus noster] lett Krisztusra, hogy a hit által megigazuljunk.” Jeromos hangsúlyozza, hogy a nevelő – *paedagogus* (pedagógus) – az akkori szemlélet szerint nem tanár, s nem apa, hanem felügyelő, akire kiskorú gyermekeket bíznak azért, hogy fegyelmezzék őket, s felkészítsen a későbbi fontosabb tanulmányokra (Migne, 1866, 393–394.; Raspanti, 2006, 100.; Scheck, 2010, 149.).

A Gal 4,4-ben a Fiúisten megtestesülésére irányul a figyelem: „Amikor érkezett az idők teljessége, az Isten elküldte Fiát, aki asszonytól született.” A magyarázat során az egyházatya külön megjegyzi: Pál nem azt írja, hogy asszony által („per mulierem”), hanem azt, hogy asszonytól („ex muliere”). Ezáltal a megtestesülés valósága kap hangsúlyt: az emberi természetet Jézus tényleg az édesanyjától kapta. Az egyházatya az „asszony” (mulier) szóra is ráirányítja a figyelmet. Nyilván sokan kevésnek és alkalmatlannak tartották ezt a szót az Úr szent és áldott anyjára vonatkozólag. Ám Jeromos rámutat arra, hogy ugyanez a szó az evangéliumokban is megtalálható Máriára vonatkozólag, majd az alábbi megfontolást teszi: nem szükséges mindig óvatos módon a „szűz” szót használni, hiszen az „asszony” inkább nemet jelent, mintsem férfivel való köteléket (Migne, 1866, 398.; Raspanti, 2006, 108.; Scheck, 2010, 155–156.).

A Tit 2,15-ben Pál ezt írja Titusz nevű tanítványának, aki a Kréta szigetén levő keresztény közösség elöljárója: „Senki meg ne vessen téged!” Magyarázataiban Jeromos először arra emlékeztet, hogy az apostol a Timóteus nevű tanítványát is hasonlóképpen figyelmezteti: „Senki meg ne vessen téged ifjúkorod miatt” (1Tim 4,12). A hasonló megfogalmazás alapján arra lehetne gondolni, hogy Titusz esetében is a fiatalkor, illetve a fiatalkorból fakadó megfontolatlanság miatt állhatott fenn az esetleges „megvetés” veszélye. Ám Jeromos felhívja a figyel-

met arra, hogy a két mondatban két különböző ige szerepel: a Tit 2,15 versben a „periphronoiteo”, az 1Tim 4,12 versben a „kataphronoiteo”. Az egyházatya szerint a két igenek, s a belőlük képzett főneveknek nem ugyanaz a jelentésük. A „kataphronészis” a megvetést, az elítélést jelenti, míg a „periphronészis” – legalábbis a sztoikusok szerint – a lenézést, vagyis annak kinyilvánítását, hogy valaki valamilyen okból kifolyólag jobbnak és értékesebbnek tartja magát a másiknál. A Titusznak adott figyelmeztetésnek ezért ez a lényege: Titusznak mint egyházi vezetőnek óvakodnia kell attól, hogy hanyagsága miatt a keresztény közösség tagjai közül bárki jobbnak gondolja magát nála (Migne, 1866, 625–626.; Bucchi, 2003, 56–57.; Scheck, 2010, 332–333.).

Az ókorban, főleg az alexandriai vagy az Alexandriához kötődő teológusok körében igen kedvelt volt a Biblia allegorikus értelmezése. Ennek lényege: a szavaknak és kifejezéseknek nem a mindennapi szóhasználatban megszokott jelentését tekintik, hanem mélyebb, rejtett jelentést tulajdonítanak neki. Ennek az értelmezésnek fő képviselője Órigenész (184–254) volt, aki egy ideig nagy hatást gyakorolt Jeromosra (Martos, 2023). Ennek tudatában igen figyelemreméltó, hogy a páli levelekhez írt kommentárokból viszonylag ritka az allegorikus magyarázat. Többnyire tulajdonnevek értelmezésénél találkozunk vele. Jó példa erre a Filemon-levél elején és végén olvasható nevek – mai szemmel – igencsak meglepő interpretációja:

- Paulus jelentése a héberben ’mirabilis’ = ’csodálatos’ – mert üldözöböl az Úr választott eszköze lett. Saul jelentése ellenben ’expetitus’ = ’kért, kívánt’ – az ördög az egyház üldözését kérte tőle (Migne, 1866, 641.; Bucchi, 2003, 83.; Scheck, 2010, 358.).
- Philemon: ’mire donatus’ = ’csodálatosan megajándékozott’ – minden bűne el lett engedve. Onesimus: ’respondens’ = ’válaszó’ – tanúságtételével válaszol (Migne, 1866, 654–655.; Bucchi, 2003, 105–106.; Scheck, 2010, 381–382.).

A jeromosi interpretáció második jellemző vonásaként az Ószövetségre és egyéb újszövetségi iratokra (főleg az evangéliumokra) való rendszeres hivatkozást említhetjük. Pál kijelentéseit az egyházatya az egész Biblia kontextusában értelmezi. Szavak és kifejezések vizsgálatakor gyakran utal egyéb alkalmazási helyekre, mert ezek által még világosabbá válik a sajátos értelem. A Tit 2,14-ben szereplő „periúsziosz” melléknév például ritkán fordul elő a görög irodalomban, s ezért Jeromos először bizonytalan volt a szó jelentését illetően. Később rájött, hogy a melléknév az Ószövetség görög fordításában, a MTörv 7,6 és a Zsolt 135,3–4 mondataiban is megtalálható, mégpedig a ’peculiaris’ = ’különleges’ jelentéssel. Ez az értelem a Tit 2,14 esetében is jól alkalmazható. A mondatban a Jézus Krisztus által megvalósított megváltásról van szó, amelynek célja, hogy „benünket tiszta és *különleges néppé* formáljon, amely buzgó a jótettekben” (Migne, 1866, 622–623.; Bucchi, 2003, 53–54.; Scheck, 2010, 329–330.).

Jeromos esetenként Biblián belüli lazább kapcsolatokat is felfedez. A Filemon-levél kommentárjában Onezimosz esetét az ószövetségi József-történethez hasonlítja. Józsefet testvérei irigységből eladták izmaelita kereskedőknek, s így súlyos bünt követtek el. Ám tettük jó dolgok kiindulópontja lett. Hatalmi pozícióba kerülve maga József úgy értelmezte az eseményeket, mint Isten gondviselése nagy-szerű megnyilvánulását: „Ti rosszat forraltatok ellenem, de Isten jóra fordította azt” (Ter 50,20). Ugyanígy Onezimosz bűnét is jóra fordította az Isten: a gazdájától bűnös módon megszökő és őt megkárosító rabszolga nemcsak Krisztushívő lett, hanem Pál társaként az evangélium szolgálattelvéje is. S ennek a jónak, amelyet Isten megvalósított, folytatódnia kell azáltal, hogy Filemon a hazatérő rabszolgát szeretett testvérként fogadja. Ha nem így tette, lerombolná az elért jót (Migne, 1866, 649–650.; Bucci, 2003, 97–98.; Scheck, 2010, 372–373.).

Több helyen Jeromos az Ószövetségre és az Újszövetségre egyaránt hivatkozik. Példaként álljon itt az a magyarázat, amely a Gal 6,2 alábbi mondatához kapcsolódik: „Hordozzátok egymás terhét, s így teljesítitek Krisztus törvényét.” A 38. zsolttárra hivatkozva Jeromos a „terhet” a bűnnel azonosítja, Krisztus törvényét illetően pedig Jézusnak az utolsó vacsorán elhangzott parancsára hivatkozik: „Amint én szerettelek benneteket, úgy szeressétek ti is egymást” (Jn 13,34). Jézus úgy szeretett, hogy életét adta értünk, bűnösökért, s ezért a mi szeretetünknek is irgalomban, együttérzésben és segítőkészségben kell megmutatkoznia (Migne, 1866, 455–456.; Raspanti, 2006, 207.; Scheck, 2010, 255.).

A jeromosi értelmezés harmadik sajátos vonása a szentírási szövegnek saját korára való vonatkoztatása, amely többnyire polemikus céllal történik. Jeromos a Pál által leírtakat eretnek, illetve tévesnek tartott eszmék elleni védekezés eszközeként használja. A kereszténység első évszázadaiban több olyan irányzat is létezett, amely a nagy egyház teológiai szemléletétől jelentősen eltért. Fentebb említettük már a gnosztikusokat, akik olyan szinkretista tant képviseltek, amelyben görög, egyiptomi, mezopotámiai, zsidó és keresztény elemek ötvöződtek. Az anyagi világot egy – a legfőbb Istenhez viszonyítva – másodrendű szellem alkotásának mondták, és csak a lelket tartották az ember igazán hiteles valóságának. Jeromos sokszor száll vitába velük, például – miként fentebb láttuk – a Filemon-levélhez és a Titusz-levélhez írt kommentárok előszavában. Ugyancsak antignosztikus jellege van az „ex muliere” („asszonytól”) kifejezés hangsúlyozásának Gal 4,4 magyarázatánál. A gnosztikusok ugyanis tagadták azt, hogy Jézusnak valóságos emberi teste lett volna.

Ugyancsak a hagyományos tanítástól eltérő, eretnek eszmét vallottak az ariánusok, akik azt vallották, hogy a Fiú hasonló lényegű („homoiúsziosz”) és nem egylényegű („homoúsziosz”) az Atyával. Ez az állítás lényegileg a Szentháromság tagadását jelenti. Jeromos az Ef 4,5–6 magyarázata kapcsán határozottan védelmébe veszi a hagyományos tant. A megadott hely szövege: „Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség. Egy az Isten és mindenknek Atyja, aki mindenk fölött áll,

mindent áthat, és mindenben benne van.” Az ariánusok azzal érveltek, hogy az idézett szövegben az Isten megnevezés csak az Atyára vonatkozik, aki világosan elkülönül az Úrnak nevezett Krisztustól. Ám Jeromos szerint abból a tényből, hogy csak az Atya van Istennek nevezve, és csak a Fiú viseli az Úr nevet, nem következik, hogy egyedül csak az Atya lenne Isten, és csak a Fiú lenne Úr. Éppúgy figyelemre méltó az, amit Jeromos az egyetlen hitről és az egyetlen keresztiségről ír. Egy a hit, mert ugyanazon módon hiszünk az Atyában, a Fiúban és a Szentlélekben. Egy a keresztiség, mert ugyanazon módon az Atyában, a Fiúban és a Szentlélekben lettünk megkeresztelve. A keresztiség nem az Atya, a Fiú és a Szentlélek „neveiben” történik, hanem egyetlen névben, mégpedig „Isten” nevében (Migne, 1866, 527–528.; Tessore, 2010, 130–132.).

Az Ef 4,10 szövege kapcsán Jeromos azokkal száll szembe, akik Jézus Krisztust egyszerű embernek tartották, s tagadták az istenségét és a földi létet megelőző létezését. A megadott helyen ez áll: „Aki leszállt, ugyanaz, mint aki felment, feljebb minden égnél, hogy betöltsön mindent.” Ezzel kapcsolatban az egyházatya hangsúlyozza: ha az, aki felment a mennybe, ugyanaz, mint aki korábban leszállt az egekből, hogyan állíthatják egyesek, hogy Jézus léte csak a fogantatással kezdődött? (Migne, 1866, 531.; Tessore, 2010, 139.).

ZÁRÓGONDOLATOK

A modern szentírás-magyarázók és teológusok többsége meglehetősen visszafogottan értékeli a négy páli levélhez írt kommentárokat. Jeromos szemére vetik, hogy viszonylag nagymértékben régebbi egyházi írók kommentárjainak tartalmát ismétli, s a rendelkezésére álló különböző értelmezéseket sokszor csak egymás mellé helyezi, anélkül hogy személyesen állást foglalna. Emellett a szigorú rendszerezést is hiányolják (Reventlow, 1994, 43.; Kelly, 2003, 226.). Ezek a kritikai megjegyzések ugyan megalapozottak, de azt sem szabad elhallgatni, hogy a kommentárok széles körű tájékozottságot tükröznek (Fürst, 2016, 125.). Emellett érdemes figyelembe venni, hogy az ókori körülmények mások voltak, mint a maiak. Az ókori kutatók részére nem álltak rendelkezésre azok a technikai eszközök, amelyek a mai tudósokat segítik. A szellemi tulajdon védelme sem volt szorosan meghatározva. Bár Jeromos nem minden esetben utal a felhasznált forrásaira, kommentárjainak előszavaiban mindig megemlíti azokat a személyeket, akiknek műveiből sokat merített.

A jeromosi értelmezés fentebb bemutatott jellemző vonásai – a szavak eredeti jelentésének feltárása, a Biblián belüli összefüggések bemutatása és a szöveg aktuális, jelen helyzetre érvényes üzenetének keresése – ma is nagyon figyelemreméltóak. Sőt nyugodtan kimondhatjuk, hogy egy manapság tevékenykedő, egyházi szolgálatban álló bibliamagyarázónak is ezekre a szempontokra kell

összpontosítania. Mindenekelőtt azon mondanivaló feltárásán kell fáradoznia, amelyet a szöveg szerzője a korabeli közvetlen olvasóval közölni szándékozott, ám a Biblia egészét és a mai olvasók sajátos helyzetét sem hagyhatja figyelmen kívül, vagyis a szentírás-magyarázatban a történeti, teológiai és lelkipásztori megközelítések egyaránt jelen kell hogy legyenek (Kocsis, 2016).

IRODALOM

- Benyik György (2023): A Jeromos előtti latin bibliai szövegek. In: Boros István (szerk.): „*Szeresd az Írások tudományát!*” – „*Ama scientiam Scripturarum!*” Szent Jeromos halálának 1600. évfordulójára rendezett konferencia tanulmányai. Budapest: Szent István Társulat, 37–55.
- Bucchi, Federica (ed.) (2003): *Commentarii in epistulam Pauli apostoli ad Titum et ad Philemonem*. S. Hieronymi presbiteri opera. Pars I, 8. Turnhout: Brepols Publishers
- Fürst, Alfons (2016): *Hieronymus. Askese und Wissenschaft in der Spätantike*. Freiburg–Basel–Wien: Herder
- Kelly, John Davidson (2003): *Szent Jeromos élete, írásai és vitái*. (ford. Nemes Krisztina) Budapest: Paulus Hungarus–Kairosz
- Kocsis Imre (2016): *Az újszövetségi exegézis alapelvei és gyakorlata*. Budapest: Szent István Társulat
- Martos Levente Balázs (2023): Szent Jeromos, a biblikus egyházdoktor. Hagiográfiai és életrajzi adalékok. In: Boros István (szerk.): „*Szeresd az Írások tudományát!*” – „*Ama scientiam Scripturarum!*” Szent Jeromos halálának 1600. évfordulójára rendezett konferencia tanulmányai. Budapest: Szent István Társulat, 17–25.
- Migne, Jacques Paul (ed.) (1866): *Sancti Eusebii Hieronymi opera omnia*. Patrologia latina XXVI. Paris: Petit-Montrouge. <https://www.scribd.com/document/37676105/026-Migne-Patrologia-Latina-Tomus-XXVI>
- Raspanti, Giacomo (ed.) (2006): *Commentarii in epistulam Pauli apostoli ad Galatas*. S. Hieronymi presbiteri opera. Pars I, 6. Turnhout: Brepols Publishers
- Reventlow, Henning Graf (1994): *Epochen der Bibelauslegung*. Band II: *Von der Spätantike bis zum ausgehenden Mittelalter*. München: C. H. Beck
- Scheck, Thomas P. (ed.) (2010): *St. Jerome's Commentaries on Galatians, Titus and Philemon*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press
- Tessore, Dag (ed.) (2010): *Girolamo: Commento alla lettera agli Efesini. Commento alla lettera a Tito*. Roma: Citta Nuova
- Vanyó László (2004): *Ókeresztény írók lexikona*. (Szent István Kézikönyvek 10) Budapest: Szent István Társulat